

RZECZNIK PRAW OBYWATELSKICH

Warszawa,

Adam Bodnar

II.510.981.2018.MM

Pan
Zbigniew Ziobro
Minister Sprawiedliwości
Prokurator Generalny

W zainteresowaniu Rzecznika Praw Obywatelskich pozostaje problematyka dotycząca tzw. instytucji małego świadka koronnego. Instytucja sformułowana w art. 60 § 3 Kodeksu karnego ze swej istoty ma charakter nadzwyczajny, a zatem wymaga spełnienia w sposób dogłębny i pewny tych przesłanek, które obligują sąd do jej zastosowania. Dotyczy ona sprawcy współdziałającego z innymi osobami w popełnieniu przestępstwa, jeżeli ujawni on wobec organu powołanego do ścigania przestępstw informacje dotyczące osób uczestniczących w popełnieniu przestępstwa oraz istotne okoliczności jego popełnienia. Podstawa zastosowania nadzwyczajnego złagodzenia kary jest obligatoryjna, natomiast podstawa warunkowego zawieszenia kary - fakultatywna.

Na tle komunikowanych Rzecznikowi Praw Obywatelskich spraw, ujawniła się praktyka opierania wyroków skazujących jedynie na podstawie dowodu z zeznań tzw. małego świadka koronnego. W dniu 30 września 2019 r. podjąłem z urzędu sprawę przedstawioną w reportażu „Superwizjera” TVN pt. „Etatowy świadek” red. Michała Fuji¹, w którym ukazano domniemaną praktykę prokuratury mającą polegać na wykorzystywaniu obciążających inne

---

¹ Reportaż dostępny jest na stronie: <https://www.tvn24.pl/superwizjer-w-tvn24,149,m/etatowy-swiadek-reportaz-superwizjera-w-tvn24,972781.html> (dostęp: 28/10/2019 r.).

osoby zeznań małego świadka koronnego Pawła P., pseudonim Ramzes, któremu groziła surowa kara pozbawienia wolności za zgwałcenia, w zamian za umorzenie postępowań karnych przeciwko niemu. Jak wynika z reportażu, poznańska prokuratura wyjaśnienia „Ramzesa” wykorzystywała w sprawach, w których brakowało dowodów, co mogło doprowadzić do obciążenia niewinnych osób, w tym dwóch policjantów².

Pragnę zauważyć, że w Biurze Rzecznika Praw Obywatelskich została zorganizowana konferencja naukowa naświetlająca ten problem³. Wskazywano podczas niej na liczne praktyczne kwestie związane z oceną wyjaśnień składanych przez małych świadków koronnych. Podkreślono, że konieczne jest wypracowanie mechanizmów, które pozwoliłyby na skuteczną ocenę, czy wyjaśnienia takie są wiarygodne, czy też są podyktowane jedynie chęcią uniknięcia surowej kary. Nadto obrona musi mieć sposobność weryfikacji takich wyjaśnień, chociażby przez możliwość żądania przesłuchania osoby je składającej (obecnie mały świadek koronny może odmówić wyjaśnień w sądzie powołując się na własne prawo do obrony). Uczestnicy konferencji zaznaczyli także, że niezwykle ważna jest metodyka pracy sędziego orzekającego w tego typu sprawach, który do wyjaśnień małego świadka koronnego powinien podchodzić ze szczególną ostrożnością.

Dokonując analizy problematyki poruszonej w niniejszym wystąpieniu, w oparciu o wnioski, jakie sformułowane zostały podczas ww. konferencji, a także w wyniku analizy spraw wpływających do mojego Biura oraz kwerendy przeprowadzonej w sądach powszechnych zwrócić należy uwagę na kilka istotnych kwestii.

Po pierwsze, wskazać należy na niespójność systemową instytucji małego świadka koronnego. Występuje ona bowiem w czterech istotnie różniących się między sobą formach (art. 60 § 3 k.k., art. 60 § 4 k.k., art. 259b k.k., art. 277c k.k., art. 277d k.k. oraz art. 36 § 3 k.k.s.). Może więc chodzić o ujawnienie informacji dotyczących osób uczestniczących w popełnieniu przestępstwa oraz istotnych okoliczności jego popełnienia (art. 60 § 3 k.k.), ujawnienie i przedstawienie istotnych okoliczności, nieznanych dotychczas temu organowi, jakiegokolwiek przestępstwa zagrożonego karą powyżej 5 lat pozbawienia wolności (art. 60 § 4 k.k.), ujawnienie przed organem powołanym do ścigania przestępstw wszystkich istotnych okoliczności popełnienia czynu oraz dobrowolne odstąpienie od przestępstwa o

² Ibidem.

³ <https://www.rpo.gov.pl/pl/content/konferencja-instytucja-malego-swiadka-koronnego>; (dostęp: 28/10/2019 r.).

charakterze terrorystycznym lub przestępstwa określonego w art. 255a lub art. 258 § 2 lub 4 k.k. (art. 259b k.k.), zawiadomienie organu powołanego do ścigania przestępstw i ujawnienie wszystkich istotnych okoliczności przestępstwa określonego w art. 270a § 1 lub 2 lub art. 271a § 1 lub 2 k.k., a także wskazanie czynów pozostających w związku z popełnionym przestępstwem i ich sprawców, zanim organ ten o nich się dowiedział (art. 277c k.k.); ujawnienie po wszczęciu postępowania wobec organu powołanego do ścigania przestępstw wszystkich znanych sprawcy, a nieznanymi dotychczas temu organowi istotnych okoliczności przestępstwa, a także wskazanie czynów pozostających w związku z popełnionym przez niego przestępstwem i ich sprawców (art. 277d k.k.) oraz ujawnienie wszystkich istotnych informacji dotyczących osób współdziałających ze sprawcą w popełnieniu przestępstwa karnoskarbowego oraz okoliczności jego popełnienia (art. 36 § 3 k.k.s.).

Zróznicowana jest również „nagroda” dla sprawcy za ujawnienie powyższych informacji. Może to być więc obligatoryjne nadzwyczajne złagodzenie kary (art. 60 § 3 k.k., art. 259b k.k., art. 277c § 1 k.k., art. 36 § 3 k.k.s.), fakultatywne nadzwyczajne złagodzenie kary (art. 60 § 4 k.k., art. 277c § 3 k.k.), odstąpienie od wymierzenia kary (art. 277c § 2 k.k.), a nawet warunkowe zawieszenie wykonania kary (art. 60 § 3 i 4 k.k., art. 259b k.k., art. 36 § 3 k.k.s.). Powyższe rozróżnienie nie ma praktycznego uzasadnienia i może rodzić trudności w sytuacji wielowątkowych przestępstw przeciwko mieniu, przestępstw przeciwko wiarygodności dokumentów oraz karnoskarbowych popełnionych w zorganizowanej grupie przestępczej, a dodatkowo ujawniane informacje są już znane organom ścigania⁴. Pytanie jakie się rodzi, dlaczego w niektórych sytuacjach nadzwyczajne złagodzenie kary jest uzależnione od wniosku prokuratora a w innych nie? Powyższe powoduje duże wątpliwości i zagrożenia, zwłaszcza w kontekście wprowadzonego przez ustawodawcę przepisu art. 168a k.p.k., pozwalającego na wykorzystanie dowodów uzyskanych z naruszeniem przepisów postępowania lub za pomocą czynu zabronionego. Jak zostało to już podkreślone, wskazane rozróżnienie nie znajduje żadnego uzasadnienia. Należałoby więc je ujednolicić, przykładowo na wzór rozwiązania przewidzianego w art. 36 § 3 i 4 k.k.s.

---

⁴ R. Baszuk, - Wadliwość rozwiązań dotyczących konsekwencji prawnych nieprawdziwych deponycji a wiarygodność „małego świadka koronnego”, wykład wygłoszony w toku konferencji poświęconej małemu świadkowi koronnemu w BRPO, 6.12.2018 r., <https://www.youtube.com/watch?v=ZjVn7yX2MpU&t=2s> (dostęp: 28/10/2019 r.).

Po drugie, należy wskazać, że ustawa nie wymaga, aby mały świadek koronny złożył przed sądem wyczerpujące depozycje. Tymczasem, w wielu wypadkach obrońca nie jest w stanie na etapie postępowania przygotowawczego poddać przesłuchaniu tego świadka. Najczęściej bowiem w takim przesłuchaniu nie uczestniczy. W tej sytuacji ciężar dowodowy leży wyłącznie w postępowaniu przygotowawczym - inkwizycyjnym, niedostępnym dla obrońcy. Jednocześnie utrwalenie zeznań takiego świadka następuje jedynie w drodze protokołu - zeznania małego świadka koronnego nie są nagrywane. Tym samym trudno zweryfikować ich prawdziwość, dobrowolność i wiarygodność; ustalić okoliczności w jakich zostały złożone. *De lege ferenda*, należałoby więc wprowadzić obligatoryjne nagrywanie przesłuchań z udziałem małego świadka koronnego⁵.

Po trzecie, jak już wskazałem, ustawa nie oczekuje od małego świadka koronnego złożenia wyczerpujących zeznań przed sądem i odpowiedzenia na pytania stron, w tym pomawianych lub obciążanych przez niego współsprawców. Potwierdzenia nie należy tym samym utożsamiać z obowiązkiem powtórzenia (w niezmienionej formie) zeznań przez sprawcę w innym procesie, dotyczącym osób, co do których informacje zostały ujawnione przez sprawcę. *A contrario*, w przepisie art. 36 § 4 pkt 1 k.k.s. wprowadzono normatywny wymóg takiej postawy. Nie wiadomo czemu służy to rozróżnienie w postępowaniu karnym i postępowaniu karnym skarbowym. W praktyce prowadzi to bardzo do często do sytuacji, w której sprawca będąc współoskarżonym potwierdza wyjaśnienia z postępowania przygotowawczego i odmawia składania wyjaśnień, zaś sprawca występujący w procesie współdziałających jako świadek, potwierdza je i korzysta z prawa do odmowy składania zeznań, powołując się na uprawnienie z art. 182 § 3 k.p.k. Ponieważ dowód z zeznań małego świadka koronnego może stanowić wyłączone źródło dowodowe – brak jest możliwości jego podważenia. Tym samym, uniemożliwia to realną weryfikację wiarygodności jego zeznań, a tym samym realizacji prawa do obrony, co wpływa niewątpliwie na wynik toczącego się postępowania. *De lege ferenda*, należałoby wyłączyć możliwość powoływania się przez małego świadka koronnego na uprawnienie wynikające z art. 182 § 3 k.p.k. Tylko bowiem złożenie wyczerpujących zeznań przed sądem i odpowiedzenie na pytania stron powinno prowadzić do możliwości skorzystania z dobrodziejstwa nadzwyczajnego złagodzenia kary.

---

⁵ P. Kładoczny, Ocena dowodów z pomówienia w praktyce sądowej, wykład wygłoszony w toku konferencji poświęconej małemu świadkowi koronnemu w BRPO, 6.12.2018 r., <https://www.youtube.com/watch?v=ZjVn7yX2MpU&t=2s> (dostęp: 28/10/2019 r.).

Dodatkowo należałoby wprowadzić obowiązek złożenia pełnych wyjaśnień (zeznań) pod rygorem utraty statusu małego świadka koronnego czy też wznowienia postępowania na podstawie art. 540a k.p.k.⁶

Po czwarte, w myśl art. 36 § 4 k.k.s. małym świadkiem koronnym nie może zostać ten, kto kierował wykonaniem ujawnionego przestępstwa skarbowego. Przepisy art. 60 § 3 i 4 k.k. mają tymczasem nieograniczony zakres podmiotowy. W konsekwencji, z łagodniejszego wymiaru kary mogą korzystać członkowie zorganizowanej grupy przestępczej bez względu na ich rolę. W tym wypadku możliwość nadzwyczajnego złagodzenia kary nie została ograniczona⁷. Różni to unormowanie karnoskarbowego nadzwyczajnego złagodzenia od jego pierwowzoru z kodeksu karnego, gdzie sprawca kierowniczy i polecający dokonanie nawet najbardziej „okrutnego” przestępstwa korzystać może z tej instytucji⁸. Powyższe również przemawia za ujednoliceniem instytucji małego świadka koronnego na wzór przewidziany w kodeksie karnym skarbowym⁹.

Po piąte, należałoby się zastanowić nad realnym wykorzystaniem instytucji przewidzianych w art. 434 § 4 k.p.k. oraz w art. 540a k.p.k. W przeprowadzonej przez Rzecznika Praw Obywatelskich kwerendzie, na pytanie, w ilu sprawach sąd odwoławczy orzekł na niekorzyść oskarżonego, w przypadku skazania z zastosowaniem art. 60 § 3 lub § 4 k.p.k., który po wydaniu wyroku odwołał lub w istotny sposób zmienił swoje wyjaśnienia lub zeznania (art. 434 § 4 k.p.k.), uzyskano jedynie informację o jednej takiej sprawie na przestrzeni trzech lat (2015-2018). Jednocześnie, jak się okazało nie doszło do wznowienia postępowania karnego w żadnej z badanych spraw, w sytuacji, gdy mały świadek koronny nie potwierdził w postępowaniu karnym ujawnionych przez siebie informacji (art. 540a pkt 1 k.p.k.). Z powyższego wynika, że instytucja wznowienia postępowania karnego na podstawie art. 540a pkt 1 k.p.k. w rzeczywistości nie funkcjonuje i należałoby się zastanowić, czy u

---

⁶ R. Baszuk, Wadliwość rozwiązań...

⁷ M. Mistygacz, Funkcjonowanie instytucji „małego świadka koronnego” w kontekście naczelných zasad procesowych w Polsce, wykład wygłoszony w toku konferencji poświęconej małemu świadkowi koronnemu w BRPO, 6.12.2018 r., https://www.youtube.com/watch?v=zhrO_hMW9M&t=10s (dostęp: 28/10/2019 r.).

⁸ G. Łabuda, uwaga 17 do art. 36 k.k.s., w: P. Kardas, G. Łabuda, T. Razowski (red.), Kodeks karny skarbowy. Komentarz, wyd. III, Lex/el. 2017; por. K. Daszkiewicz, glosa do uchwały SN z dnia 25 lutego 1999 r., I KZP 38/98, OSP 1999, z. 7-8, s. 406.

⁹ M. Mistygacz, Funkcjonowanie instytucji...

źródeł nie leży wadliwe sformułowanie instytucji małego świadka koronnego przewidzianej w art. 60 k.p.k.¹⁰

Przy okazji omawiania instytucji małego świadka koronnego ujawniły się również inne problemy. Należałoby się zastanowić, czy przepis art. 424 k.p.k. nie jest wadliwie sformułowany. Zgodnie bowiem z jego § 1 pkt 1, uzasadnienie powinno zawierać zwięzłe wskazanie, jakie fakty sąd uznał za udowodnione lub nieudowodnione, na jakich w tej mierze oparł się dowodach i dlaczego nie uznał dowodów przeciwnych. Przepis ten wymaga jedynie wskazania przez sąd na jakich dowodach się oparł bez konieczności uzasadnienia dokonanego wyboru. Samo wymienienie przez sąd dowodów na jakich się oparł nie pozwala stronie na prześledzenie toku rozumowania, pod kątem jasności i logiczności, zgodności z życiowym doświadczeniem. Można mieć wątpliwości, czy tak sporządzone uzasadnienie pozwala na dokonanie instancyjnej kontroli, tak żeby poznać sposób rozumowania sądu i dlaczego uznał taki dowód jako podstawę dokonania ustaleń faktycznych¹¹.

Ponadto należałoby przyjrzeć się standardom okazania i konfrontacji, szczególnie pod kątem zapewnienia prawa do obrony i odpowiedniego uprzedniego zawiadomienia obrońcy o przedmiotowej czynności. Zdarzają się bowiem sytuacje, w której adwokat w ostatniej chwili jest informowany faxem o konfrontacji, co uniemożliwia mu wzięcie udziału w czynnościach. Zgodnie z art. 3 dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/48/UE z dnia 22 października 2013 r. w sprawie prawa dostępu do adwokata w postępowaniu karnym i w postępowaniu dotyczącym europejskiego nakazu aresztowania oraz w sprawie prawa do poinformowania osoby trzeciej o pozbawieniu wolności i prawa do porozumiewania się z osobami trzecimi i organami konsularnymi w czasie pozbawienia wolności, należy uznać, że na gruncie polskiego procesu karnego prawo dostępu do obrońcy powinno przysługiwać m.in. następującym podmiotom, począwszy od najwcześniejszego momentu spośród wskazanych poniżej sytuacji: podejrzanemu w związku z przesłuchaniem w tym charakterze (art. 71 § 2, art. 301 i art. 313 k.p.k.) oraz osobie podejrzanej w związku czynnością jej okazania (art. 74

---

¹⁰ M. Mrowicki, Referat wprowadzający, przedstawienie wyników kwerendy RPO nt. małego świadka koronnego przeprowadzonej w sądach powszechnych za lata 2015-2018, wygłoszony w toku konferencji poświęconej małemu świadkowi koronnemu w BRPO, 6.12.2018 r., https://www.youtube.com/watch?v=TrWV_mc6E6E (dostęp: 28/10/2019 r.).

¹¹ Z. Kapiński, Jak postąpić z wyrokiem skazującym opartym jedynie o zeznania małego świadka koronnego – z perspektywy sędziego sądu odwoławczego, wykład wygłoszony w toku konferencji poświęconej małemu świadkowi koronnemu w BRPO, 6.12.2018 r., https://www.youtube.com/watch?v=zhrO_hMW9M&t=10s (dostęp: 28/10/2019 r.).

§ 2 pkt 1 k.p.k.) oraz udziałem w oględzinach i eksperymencie procesowym (art. 316 § 1 i 2 k.p.k., art. 317 k.p.k.). Tymczasem przepisy polskiego Kodeksu postępowania karnego w ogóle nie regulują kwestii obecności adwokata osoby podejrzanej podczas czynności z jej udziałem. Ponieważ okazanie osoby podejrzanej wymaga jej udziału w tej czynności, aktualizuje się w tym przypadku prawo do obecności podczas tej czynności jej adwokata (art. 3 ust. 3 lit. C dyrektywy 2013/48/UE).

Niedostatki instytucji małego świadka koronnego potęguje również systemowy problem z biegłymi sądowymi. Problematyka biegłych sądowych poruszana była w wystąpieniu generalnym do Ministra Sprawiedliwości z dnia 24 listopada 2015 r.¹², gdzie wskazana była konieczność uwzględnienia rekomendacji Najwyższej Izby Kontroli poprzez: podjęcie działań zapewniających wprowadzenie niezbędnych zmian w projekcie ustawy o biegłych sądowych, uwzględniających wyniki analiz (w szczególności badań zleconych Instytutowi Wymiaru Sprawiedliwości) oraz przepisów znowelizowanego Kodeksu postępowania karnego; rzetelne określenie kosztów funkcjonowaniem biegłych w wymiarze sprawiedliwości; stworzenie sprawnego systemu gromadzenia i analizy danych dotyczących funkcjonowania instytucji biegłych sądowych; doprowadzenie do zbudowania narzędzi ewidencji biegłych, które pozwalałyby na ich efektywny dobór w postępowaniach, a następnie skuteczny nadzór nad terminowością i rzetelnością ich pracy. Na przestrzeni ostatnich lat Rzecznik Praw Obywatelskich wielokrotnie apelował o konieczność pilnego wprowadzenia do polskiego porządku prawnego kompleksowej ustawy, która w sposób wyczerpujący uregulowałaby zagadnienie funkcjonowania biegłych sądowych, w tym m.in. procedurę ich powoływania i nadzoru, sposób weryfikacji kandydatów do pełnienia tej funkcji oraz określanie zasad ich wynagradzania. Niestety, do chwili obecnej wskazany akt normatywny nie został uchwalony. Pomimo wystąpienia z 2015 r. do chwili obecnej nie uzyskałem na nie odpowiedzi Ministra Sprawiedliwości.

Mam jednocześnie świadomość tego, że w Sejmie przedstawiony został poselski projekt ustawy o zmianie ustawy - Kodeks karny i niektórych innych ustaw (druk nr 3381). Projekt ten dotyczy wprowadzenia wymogu aby dla uzyskania obligatoryjnego nadzwyczajnego złagodzenia kary dla sprawcy, który ujawnił osoby i okoliczności

---

¹² VII.510.20.2015.

przestępstwa konieczne było potwierdzenie tych okoliczności za pomocą innych dowodów, z zastrzeżeniem, że innym dowodem nie mogą być także pomówienia osoby, która może liczyć na obligatoryjne lub fakultatywne nadzwyczajne złagodzenie kary oraz rozszerzenia stosowania ustawy o świadku koronnym także do spraw, w których sprawca współdziałał z innymi osobami, a nie tylko w sprawach przestępstw popełnionych w zorganizowanej grupie przestępczej. Projekt ten jednak nie odpowiada na systemowe wątpliwości i zagrożenia wynikające z instytucji małego świadka koronnego przedstawione w niniejszym wystąpieniu. Można mieć również wątpliwości co do tego, czy nie ogranicza prawa do sądu poprzez próbę wprowadzenia legalnej teorii dowodów, co z perspektywy niezawisłości sędziowskiej wydaje się nie do zaakceptowania. Projekt ten został ostatecznie negatywnie oceniony przez Radę Ministrów i nie był już procedowany.

Mając na uwadze powyższe, jak również konieczność zapewnienia sprawnie funkcjonującego wymiaru sprawiedliwości stanowiącego gwarancję realizacji konstytucyjnego prawa dostępu do sądu oraz prawa do obrony, działając na podstawie art. 13 ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich¹³, zwracam się do Pana Ministra z uprzejmą prośbą o poinformowanie mnie o planowanych działaniach w tym zakresie.

---

¹³ Dz. U. 2018, poz. 2179 – t.j.